

Havainnointi vuorottelusta etäkokouksissa

1 Johdanto

Etätyöstä on tullut osa normaalia arkea erityisesti tietotyössä. Nopea siirtymä uudelleen toimintaympäristöön on herättänyt myös kysymyksiä uuden mallin toimivuudesta. Etäkokouksissa istuneet tunnistavatkin varmasti etävuorovaikutuksen toimivuuden rajoitukset ja ongelmia aina vuorottelun ajoituksesta ja ongelmia aina vuorottelun ajoituksesta kömpelyydestä erilaisiin teknisiin vaikeuksiin. Tässä kirjoituksessa pohdimme etäkokousten piirteitä keräämämme videoaineiston ja aieman kirjallisuuden pohjalta (tutkimuskatsauksia ja erikoisnumeroita esim. Mlynár, González-Martínez & Lalanne 2018; Oittinen 2020: 50–53; Arminen, Licoppe & Spagnoli 2016; Due & Licoppe 2021). Ikkunanamme ovat etäkokousten vuorottelukäytänteet. Tekstin tavoitteena on nostaa havaintojemme pohjalta esiin uusia tutkimusaiheita, joihin perehtyminen auttaisi muodostamaan kokonaisvaltaisemman kuvan nykytyöelämän vuorovaikutuskäytänteistä. Tavoitteena on myös pohtia tutkimuksen näkökulmasta sitä, millaisia metodisia haasteita nämä havainnot tekevät näkyviksi ja millaisiin uudistuksiin ne mahdollisesti ohjaavat.

Alkusesäyksenä tekstile ja sen rajaukselle ovat olleet paitsi omat kokemuksemme myös havainnot, joita hankkeemme tutkimusavustajat Pilvi Drews ja Hilda Holmi-Al-Mashhadani tekivät litteroidessaan tutkimusaineistomme etäkokouksia. He olivat aiemmin litteroineet saman yhteisön lähikokouksia ja kiinnittivät huomiota etäkokousten monologisuusmuutteen: etäkokoukset sisälsivät pitkiä

yhden henkilön vuoroja, kun kasvokkaisuudessa vuorot vaihtuivat taajaan. Siinä missä lähivuorovaikutuksessa osallistumista osoitettiin jatkuvasti esimerkiksi minimipalauttein ja kehollisesti, etävuorovaikutuksessa näiden käyttö oli rajallista. Vuorot eivät tuntuneet myöskään vaihtuvan yhtä sujuvasti kuin lähivuorovaikutuksessa, vaan tauot vaikuttivat olevan pidempiä. Nämä havainnot tuntuivat kiinnostavilta suhteessa keskustelun ja vuorottelun rakentumisen yleisiin periaatteisiin (ks. erit. Sacks, Schegloff & Jefferson 2016 [1974]).

Etäkokousten vuorottelu on kiinnostavaa myös metodologisesti. Kehollisuuden merkitystä korostavat näkökulmat (Mondada 2007; Nevile, Haddington, Heinemann & Rauniomaa 2014; suomeksi esim. Haddington & Kääntä toim. 2011; Lilja, Eilola, Jokipohja & Tapaninen toim. 2022) ovat nousseet vuorovaikutuksen tutkimuksen valtavirtaan yhä selvemmin viimeisen vuosikymmenen aikana. Tämä niin sanottu kehollinen käänne (engl. *embodied turn*, esim. Nevile 2015) on tuonut esiin vakuuttavia näyttöjä siitä, että eleet, ilmeet, katse, liikkuminen fyysisessä tilassa ja materiaalistien resurssien käyttäminen ovat keskeinen osa merkityksen muodostamista ja tulkintaa. Etävuorovaikutuksessa tilan ja ihmiskehon merkityspotentiaali on kuitenkin enemmän tai vähemmän rajoitettu esimerkiksi videokuvan kaksiulotteisuuden, rajauksen tai mahdollisen puuttumisen takia sekä yksinkertaisesti siksi, että osallistujat ovat eri fyysisessä tilassa, jolloin heillä on rajalliset mahdollisuudet esimerkiksi osoittaa tai suunnata huomionsa yhteis-

sesti johonkin objektiin. Luff, Heath, Kuzuoka, Hindmarsh, Yamazaki ja Oyama (2003) käyttävät termiä *murtunut ekologia* (engl. *fractured ecology*) kuvaamaan sitä, että puheen tuottamisen ja vastaanottamisen ympäristöjen välillä on esimerkiksi näkemisen rajoituksista johtuva epäsuhta. Pohdimmekin tässä tekstissä myös sitä, miten kehollisuuden rajoitettu välityminen etävuorovaikutuksessa vaikuttaa vuorotteluun.

Kirjoituksemme etenee niin, että esittelemme luvussa 2 aineistomme. Luvuissa kolmesta viiteen esittelemme havaintomme temaattisesti: Aloitamme pohtimalla vuorottelun käytänteitä suhteessa kehollisen toiminnan rajoituksiin; fokuoimme erityisesti eleiden, asentojen ja katseen merkitykseen. Neljännessä jaksossa pohdimme tilan merkitystä vuorottelussa (esim. istumajärjestyksen uudelleentulkinnat, vuorovaikutukseen sitoutuminen) ja viidennessä tekniikan mukanaan tuomia rajoituksia ja mahdollisuuksia. Luvussa 6 esitämme yhteenvedon ja pohdintoja.

2 Kokousvuorovaikutus aineistona

Kirjoituksemme pääaineistona on erään kulttuurialan järjestön ja sen yhteistyökumppanien monikielisistä etäkokouksista kerätty aineisto (44 kokousta, yhteensä noin 13 tuntia, kuvaus aika toukuulta 2020 maaliskuuhun 2021, alustana pääosin Teams). Kokousten työkielinä ovat suomi, venäjä ja englanti, ja niihin osallistuu näiden kielten eritasoisia puhujia. Aineistomme on yhden osallistujan tallentamaa, eli käytettävissämme ovat hänen ruudullaan näkyvät osallistujien videokuvat. Vertailuaineistona on ollut myös saman työyhteisön lähikokouksia, jotka on kuvattu ennen pandemiaa vuosina 2017–2020 (noin 30 kokousta, yhteensä noin 60 tuntia; ks. esim. Lehtimaja & Kotilainen 2019; Kotilainen & Lehtimaja 2019; Kurhila, Kotilainen & Lehtimaja

2021). Järjestöaineiston lisäksi käytettävissämme on ollut kahden yliopistotoimijan etäkokouksia (yhteensä noin 31 tuntia).

Lähtökohtaisesti kokousvuorovaikutusta voidaan pitää institutionaalisen vuorovaikutuksena (ks. Drew & Heritage toim. 1992; Raclaw & Ford 2015). Kokouksilla on yleensä jokin työyhteisön toimintaan liittyvä tavoite, ja kokouksen osallistujilla on erilaisia rooleja. Kokouksilla on tyypillisesti puheenjohtaja, jonka tehtävänä on hallinnoida puhetilaa ja huolehtia siitä, että keskustelu etenee agendan mukaisesti (puheenjohtajan roolista kokouksissa ks. esim. Svennevig 2012: 5–6). Oman aineistomme kokoukset käsittelevät työasioita mutta ovat kuitenkin jäsenykseltään varsin epämuodollisia ilman nimettyä puheenjohtajaa tai sihteerii. Erityisesti lähikokoukset ovat vuorottelukäytänteiltään lähellä arkikeskustelua; asioista keskustellaan ja vuoroja otetaan vapaasti. Sen sijaan etäaineistosta löytyy myös kaavamaisempia kokouksia kuten lyhyitä joka-aamuisia koko työyhteisön kokouksia, jotka rakentuvat pääosin niin, että esihenkilö käy vuorotellen lyhyen dialogin jokaisen työntekijän kanssa. Näillä kokouksilla pyrittiin varmistamaan työyhteisön jäsenten tapaaminen ja tiedon kulkeminen esihenkilölle ja työntekijöiltä toisille pandemia-aikana. Vastaavia kokouksia ei lähiaineistossa ole; oletettavasti samassa tilassa työskentely sekä yhteiset kahvi- ja lounastauot ovat varmistaneet tiedonkulun ja tarjonneet riittävästi mahdollisuuksia sosiaalisiin kohtaamisiin.

3 Kehollisuus ja vuorottelu

Etävuorovaikutus eroaa lähivuorovaikutuksesta muun muassa sen suhteen, miten helposti kehollisia keinoja voidaan käyttää vuorovaikutuksen resurssina. Kehollinen suuntautuminen tiettyyn vastaanottajaan on etävuorovaikutuksessa hankalaa monistakin syistä: muut eivät voi katseen suunnista päätellä, ketä kukin osallistuja

katsoo, kaikki osallistujat eivät välttämättä näy toistensa ruuduilla ja osallistujien kuva voi olla kokonaan pois päältä.¹ Tällainen rajoittunut kehollisen tiedon välittyminen vaikuttaa paitsi keskustelun ymmärrettävyyteen ja palautteen monitorointiin myös vuorottelun säätelyyn.

Yksi keskusteluanalyysin perustavanlaatuisia havaintoja on seuraavan puhujan valitsemisen mekanismi. Vuorottelujäsenystä kuvaavassa artikkelissaan Sacks, Schegloff & Jefferson (2016 [1974]) hahmottelivat universaalien säännösten vuorojen jakamiseen keskustelussa. Ensimmäinen vaihtoehto on, että äänessä-olija valitsee seuraavan puhujan, mutta jos näin ei käy, vallitsee itsevalinta, jolloin ensimmäisenä aloittava puhuja saa oikeuden vuoroon. Jos itsevalintatilanteessa kukaan ei ota vuoroa, voi alkupe- räinen puhuja jatkaa. (Mas. 10.) Vuoronvaihdot osuvat vuorojen rakenneyksiköiden rajalle – kohtiin, joissa vuoro on syntaktisesti, prosodisesti ja toiminnallisesti loppuunsaatettu (ks. Couper-Kuhlen & Selting 2018). Etävuorovaikutuksen kan- nalta erityisen kiinnostavaa on, että merkittäväksi tekijäksi seuraavan puhujan valinnassa on osoitettu katse; katsetta suun- taamalla puhujat ja vastaanottajat pysty- vät hakemaan ja osoittamaan vastaanotta- juutta ja rakentamaan vuoronvaihdot su- juviksi (ks. Goodwin 1981; Rossano 2013).

Sacks ym. (2016 [1974]) tutkivat arki- vuorovaikutusta, mutta kehollisten keino- jen merkitys vuoronvaihdossa on osoitettu myös kokousvuorovaikutuksessa. Kasvok- kaisia kokouksia tutkittaessa on havaittu, että oma-aloitteista vuoron ottamista val- mistellaan kehollisesti esimerkiksi otta- malla katsekontakti puhujaan ja nyökkää-

1. Toisaalta etävuorovaikutuksessa on syn- tynyt tai syntymässä kokonaan uusia kehollisia konventioita. Tällaisia esittelevät esimerkiksi Uskokovic ja Talehgani-Nikazm (2022), joiden ai- neistossa käytetään etusormen nostamista sen osoittamiseen, että tarvitaan aikaa sanahakuun (ks. myös Hjulstad 2016).

mällä (Ford 2008) tai osoittamalla (Mon- dada 2007). Myös muiden asennon näky- vien muutosten voidaan tulkita viestivän valmiudesta siirtyä seuraavaksi puhujaksi (Ford & Stickle 2012). Etätilanteissa ke- hollisuutta ei kuitenkaan murtuneen eko- logian takia voi hyödyntää samalla tavoin kuin lähitilanteissa. Katseen kääntäminen tai nojautuminen tietyn vastaanottajan suuntaan ei onnistu, ja jos kamera ei ole päällä, jää kaikki kehollinen vuoronvaihd- on tuki luonnollisesti pois.

Koska etävuorovaikutuksessa seuraa- van puhujan valintaa tai toisaalta vuoron ottamiseen valmistautumista on vaikea il- maista kehollisesti, vuoronvaihtoon liittyy usein enemmän sanallistamista kuin lähi- tilanteissa. Äänessä oleva puhuja voi esi- merkiksi mainita nimeltä vastaanottajan, jolle vuoro on tarkoitettu. Toisaalta tilan- teissa, joissa vastaanottajaa ei ole nimetty, etäkokousten osallistujat toisinaan ekspli- koivat aikomuksensa ottaa vuoro. Seuraava katkelma kuvaa tilannetta, jossa kah- den eri institutionaalisen tahon (rahoitusta hakeva ja rahoitusta mahdollisesti myön- tävä taho) edustajat tapaavat etäkokouk- sessa. Rahoittajatahoa edustava Kaisa (K) esittää kysymyksen, joka on kohdistettu koko rahoitusta hakevalle tiimille:

(1) Kerronko minä.

01 K: how do you see (.)
 02 collaboration: <like> hhh
 03 all in <all>; o- (0.2) what
 04 type of (0.2) a:: (0.2) .mff
 05 .mt .h collaboration (0.9)
 06 ä:: (.) would be: (0.4)
 07 beneficial (.) for your
 08 team.
 09 (2.8)
 10 M: m::: (0.6) haluaako joku
 11 muu kertoa vai kerronko
 12 m:inä; (0.5) .hhh ä: (0.2)
 13 me: (0.6) jo hakemuksessa
 14 (0.2) sanottiin meidän (0.5)
 15 intellectual (.) £sponsors£

Kaisa käyttää kysymyksessään englannin toisen persoonan pronomia *you*, joka voi viitata niin yhteen kuin useampaan vastaanottajaan (*how do you see*). Pronominivalinta poimii siis yleisesti puheen vastaanottajan tai vastaanottajat velvolliseksi vastaamaan kysymykseen, mutta kysymys ei kohdistu erityisesti kenellekään. Lähtitilanteessa puhuja voisi kohdistaa kysymyksen tietyille vastaanottajalle katseen avulla tai joku osallistujista voisi kehollisesti osoittaa valmistautuvansa ottamaan vastausvuoron. Etäkokouksessa tällaisen kehollisen toiminnan välittyminen muille osallistujille on epävarmempaa, ja siksi vallitsee suurempi epäselvyys siitä, onko joku osallistujista ”tarjolla” vastaajaksi. Tässä esimerkissä kysymyksen jälkeen seuraa tauko (r. 9), eikä videotallenteessamme näy merkkejä siitä, että joku valmistautuisi ottamaan vuoron. Tauon jälkeen Maria (M) ottaa vuoron, jossa vielä eksplisiittisesti kielentää vuoronvaihtotilanteen avoimuuden: hän tarjoaa vastausvuoroa muille mutta tarjoutuu myös itse tarvittaessa seuraavaksi puhujaksi (r. 10–12). Kun Marian kysymykseen ei tule mitään reaktiota, hän jatkaa itse vuoroaan ja alkaa vastata Kaisan aiemmin esittämään kysymykseen.² Neuvottelu seuraavasta puhujasta tehdään siis näkyväksi.

Myös vuoron loppumisen osoittamiseen liittyy etäkokouksissa erityisiä piirteitä. Kasvokkaiskokouksissa vuorottelun sujuvuutta auttaa se, että osallistujat voivat päätellä myös puhujan kehollisesta toiminnasta, milloin vuoro lähestyy loppuaan (esim. Mondada 2006). Aineistomme etäkokouksissa on sen sijaan tavallista, että oman vuoronsa lopussa puhuja tuottaa (usein tauon jälkeen) vuoron loppumisen eksploivoivan ilmauksen

2. Esimerkissä Maria vaihtaa myös kielen englannista suomeen. Osallistujat ovat sopineet kokouksen alussa, että keskustelussa voidaan käyttää sekä suomea että englantia kunkin puhujan valinnan mukaan.

(useimmiten *ei muuta*). Seuraavassa esimerkissä etäamukokouksesta Lena (L) pääsee oman vuoronsa loppuun:

(2) Ei muuta.

01 L: joo ja sitten päätimme
 02 millaista ideaa kehitetään
 03 hhh (0.2) edelleen;
 04 (1.0)
 05 .mt .HH ei muuta;
 06 (0.7)
 07 J: joo; (.) mut toi on (.) tosi
 08 hienoo et päästäs (0.6) .hhh
 09 jotain (0.9) jotain niinku
 10 just,

Lenan vuoro tulee syntaktisesti ja prosodisesti päätökseen (r. 3). Seuraa tauko, jonka jälkeen Lena eksploikoi, että hänellä ei ole enää lisättävää. Eksploikoinnin jälkeen Johan (J) ottaa vuoron kommentoidakseen Lenan esittämää asiaa.

4 Tilallisuus ja vuorottelu

Etäkokousten vuorottelukäytännöt eroavat lähikokouksista kehollisen toiminnan rajallisuuden lisäksi myös fyysisen ympäristön hyödyntämisen näkökulmasta. Selkeimmin yhteisen fyysisen tilan puuttuminen näkyy puhejärjestyksen valinnassa. Aineistomme etäkokouksista erityisesti kuulumisia kartoittavat aamutapaamiset etenevät eräänlaisen kierrosperiaatteen mukaisesti: jokainen osallistuja kertoo vuorollaan omalla vastuualueellaan olevista asioista tai kuulumisistaan. Tällaisia kierroksia voidaan toki tehdä kasvokkaiskokouksissakin (tosin omassa lähiaineistossamme niitä ei ole), mutta lähtitilanteissa vuorojen jakautuminen tapahtuu tyypillisesti esimerkiksi fyysisen istumajärjestyksen perusteella (ks. Sacks 1992: Fall 1968, Lecture 5 & 6). Etäkokouksissa vuorot täytyy jakaa jollain muulla tavalla. Aineistossamme tavanomaisin vaihtoehto on, että puheen-

johtaja antaa vuoron yhdelle osallistujalle kerrallaan nimeltä mainiten. Muita variaatioita vuorottelujärjestyksen määrittämiseksi ovat muun muassa se, että jokainen puhuja antaa vuoron jollekin toiselle oman vuoronsa päätyttyä (esimerkiksi ”mun ruudulla näkyy seuraavana x”), tai se, että järjestys on kirjattu ennalta ja ilmoitettu esimerkiksi chatissa. Se, että kierrosten vuorottelua ei yleensä jätetä itsevalinnan varaan, johtuu epäilemättä fyysisen ympäristön tarjoaman tuen puuttumisesta, mutta mahdollisesti myös epävarmuudesta liittyen osanottajien läsnäoloon ja sitoutumiseen, ainakaan jos kaikki eivät näy ruudulla tai heillä ei ole kamera päällä.

Osallistujien sitoutuneisuus (engl. *engagement*) vuorovaikutukseen on suhteessa siihen, missä määrin he jakavat yhteisen huomion kohteen. Jaetun huomion syntymistä ja ylläpitämistä edesauttaa kehollinen ja aistienvaarainen suuntautuminen (Goffman 1963). Etävuorovaikutuksessa jaettua huomiota voidaan pyrkiä rakentamaan muun muassa siten, että osallistujien kasvot näkyvät toistensa ruuduilla ja myös katse on kohdistettu ruutuun (engl. ns. *talking heads arrangement*, Licoppe & Morel 2012); lisäksi tervehdykset osoittavat osallistujien valmiutta vuorovaikutukseen (Gan, Greiffenhagen & Licoppe 2020). Etävuorovaikutuksen murtuneen ekologian vuoksi mahdollisuudet suuntautua yhteiseen huomion kohteeseen voivat kuitenkin olla heikentyneet, ja tällöin myös osallistujien sitoutuminen vuorovaikutukseen voi olla löyhempää. Vähäisen sitoutuneisuuden osoittaminen esimerkiksi pitämällä video pois päältä voi myös olla tarkoituksellinen sosiaalinen valinta (Kuzminykh & Rintel 2020). Sitoutumisen aste voidaankin nähdä myös yhtenä tietoisesti käytettävänä etävuorovaikutuksen ulottuvuutena: maksimaalinen sitoutuminen koko ajan ei välttämättä ole kaikkien osallistujien tavoite.

Heikompi vuorovaikutukseen sitoutuminen voi heijastua esimerkiksi siihen, että oma-aloitteinen vuorojen ottaminen ei aina suju jouhevasti: tauot vuorojen välissä voivat olla pitkiä ja seuraavaa vuoroa joudutaan kalastelemaan. Vuoron ottaminen vaikuttaa siis ikään kuin isommalta vuorovaikutusteolta etätilanteessa kuin kasvokkaisuorovaikutuksessa (ks. myös Oittinen, Hahn & Räsänen 2022). Tämä johtaakin etäkokouksissa usein eräänlaiseen puheenvuorojen monologisoitumiseen. Seuraavassa esimerkissä puheenjohtajana toimiva Kaisa (K) on ehdottanut esittäytymiskierrosta, ja Sirpa (S) on aloittanut esittelemällä itsensä. Esimerkki osoittaa, kuinka Kaisa hakee seuraavaan puheenvuoroon ottajaa.

(3) Anyone can continue.

01 S: a- so that (.) we can make
 02 hh right ri- decisions,
 03 (0.3) after (0.3) all .hhh
 04 discussions and interviews;
 05 (1.4) yeah. (0.2) welcome to
 06 (0.2) this session
 07 (4.2)
 08 K: and anyone can continue.
 09 (0.3) go ahead.
 10 (0.8)
 11 V: okay.; (.) maybe.; (.) a:: I
 12 go ö:: hh .mt .hh m- take
 13 the baton; (.) hh ö:: (--).
 14 (.) so ö::; (.) my m:-f my
 15 name is Vladmiri ↑Petrov/ (.)

Oman esittelyvuoronsa lopussa Sirpa toivottaa omasta puolestaan osallistujat tervetulleiksi (r. 5–6). Tämän jälkeen seuraa pitkä tauko (r. 7), jonka jälkeen Kaisa ilmoittaa, että kuka tahansa voi jatkaa kierrosta (r. 8). Kaisa siis eksplikoii, että hän ei puheenjohtajana päättää järjestystä vaan tarkoitus on, että seuraava puhuja valikoituu vapaasti. Esimerkki havainnollistaa sekä sitä, että etävuorovaikutuksessa puheenvuorojen järjestys ei jakaudu automaati-

tisesti istumajärjestyksen perusteella (ei-vätkä osallistujat voi neuvotella siitä kehollisesti), että sitä, miten seuraavan vuoron ottaminen etäkokouksessa voi pitkittyä.

Sitoutuneisuutta etävuorovaikutukseen kuvaa myös se, miten etäkokouksen osallistujien läsnäoloon orientoidutaan. Kun osallistujat kokoontuvat kasvokkaiseen kokoukseen, tervehdykset vaihdetaan yleensä tilaisuuden aluksi, ja tämän jälkeen kaikki voivat osallistua yhteiseen keskusteluun ilman erillisiä johdantoja. Etäkokouksessa osallistujien läsnäoloa ja keskinäistä puhe-yhteyttä ei ”ratifioida” samalla tavalla kokouksen aluksi, vaikka saatetaan vaihtaa yleisiä tervehdyksiä. Tämä näkyy siinä, että puheenjohtaja saattaa tervehtiä etäkokouksen osallistujia kutakin erikseen keskellä kokousta siinä vaiheessa, kun hän kohdistaa sanansa tälle ensimmäistä kertaa, vaikka molemmat olisivat olleet läsnä kokouksen alusta asti. Kanava puheenjohtajan ja kunkin osallistujan välillä pitää siis avata erikseen.

5 Teknologian vaikutukset vuorotteluun

Etäkokoukset ovat tietokonevälitteisiä, joten niiden vuorovaikutukseen vaikuttavat myös käytetyt sovellukset ja tietoverkot sekä näiden erilaiset ominaisuudet ja toimintavarmuus. Tästä seuraa luonnollisesti sekä rajoitteita että mahdollisuuksia, jotka heijastuvat myös vuorotteluun. Rajoitteet liittyvät erityisesti tekniikan toimimattomuuteen mutta myös epävarmuuteen siitä, mitä muut näkevät ja kuulevat. Seuraava esimerkki kuvaa ensimmäistä. Katkelman aikana Lisan (L) puhe katkeilee verkkoyhteyden ongelmien takia.

(4) Pätkii.

01 L: mul(la) on muutama päässä
02 ((yhteys pätkii))³

3. Verkkoyhteysongelmista johtuvan puheen

03 D: Li- Lisa,
04 L: sellai[nen [ehdotus teille
05 ((yhteys pätkii))
06 A: [(Lisa) (--)
07 D: [Lisa. (.) Lisa (.)
08 Li[sa,
09 A: [(joku ongelma) ((yhteys
10 pätkii))
11 D: Lisa (.) tjibja nji sli:šna,
Lisa, sinua ei kuulu
12 (0.2)
13 D: možet bit vi↑ključiš kameru;
ehkä voisit sammuttaa kameran
14 (0.5)
15 D: °pa°tamušta ti prja[ma visiš;
koska sinulla pätkii nyt
16 L: [magu; (--)
voin
17 (0.4)
18 D: vsjo (a to) zavisaješ;
hyvä koska yhteys jumittaa
19 .hhhhhh
20 (1.2)
21 D: Lisa prasti pafžalustaf;
Lisa, olen pahoillani
22 L: @da (--) radi bo[ga@;
kyllä herran jestas
23 D: [eh heh heh
24 fok[eif; .hhh
25 L: [#ä:# m: (0.8) mulla on
26 sellaisia nimiä mitä mä oon
27 niinku

Katkelman alussa videokuva on päällä Dimalla (D) ja Lisalla. Lisa siirtyy juuri paikasta toiseen samaan aikaan, kun hän ottaa vuoron ja alkaa kertoa omaa mielihetkensä käsiteltävään asiaan. Yhteyden pätkiminen, joka tulee selväksi heti rivillä 2, saa sekä Ainon että Diman yrittämään Lisan vuoron keskeyttämistä: Aino sanoo Lisan nimen ja viittaa ongelmaan (r. 6, 9), Dima taas toistaa Lisan nimen viisi ker-

katkonaisuuden litteroimiseen ei vielä ole vakiintuneita tapoja. Tässä on käytetty karkeaa merkintätapaa, sillä huomiomme keskittyy erityisesti muiden reaktioihin.

taa (r. 3, 7, 8 ja 11) ja toteaa sitten kieltä vaihtaen, ettei Lisan ääni kuulu kunnolla. Diman ja Lisan ongelmasta käymän venäjänkielisen välisekvenssin (r. 11–22) jälkeen Lisa jatkaa kantansa esittämistä suomeksi (r. 25–27).

Katkelma 4 on tyypillinen esimerkki verkko-ongelmien aiheuttamasta vuorovaikutuksen katkosta (muuta verkko-ongelmia ovat esimerkiksi osallistujien yhteyden katkeamiset ja pitkät viiveet, Olbertz-Siitonen 2015) ja siitä, miten osallistujat varmistavat tällaisessa tilanteessa vuorovaikutuksen etenemisen (ks. myös Buyukguzel & Mitchell 2023). Esimerkkiä on kiinnostava peilata aineistomme tapauksiin, joihin liittyy kielitaidon ongelmista johtuvaa katkonaista tai epäselvää puhetta. Tällaiseen kielitaidon rajallisuudesta johtuvaan vuoron katkonaisuuteen reagoidaan nimittäin hyvin eri tavalla kuin verkkoyhteyden aiheuttamaan ongelmaan: jaksoja, joissa on kielitaidosta johtuvaa vuoron katkonaisuutta, leimaa pikemminkin kärsivällinen kuunteleminen ja niissä esiintyy myös paljon kannustavia eleitä, kuten peukalon nostoja tai hymyjä.

Edellisten lisäksi etäkokouksissa orientoidutaan melko usein myös äänen ja kuvan välittymisen ongelmiin – sekä toisten että mahdollisiin omiin. Klassinen esimerkki on mikrofonin unohtaminen pois päältä, mihin reagoidaan usein melko minimalistisesti (esim. *mikrofoni Lena, mikki ei oo päällä*). Omiin potentiaalsiin ongelmiin orientoituminen taas näkyy esimerkiksi visuaalisen ja auditiivisen kanavan toimimisen varmisteluna ja toisten huomion varmistamisena (esim. *kuulettekste, näettekö te nyt* [diaesityksen dian]). Kaikki nämä tekniikasta johtuvat ongelmat vaikuttavat vuorottelun sujuvuuteen, kun osallistujat joutuvat keskeyttämään toisiaan tai omaa puhettaan esimerkiksi varmistuskysymyksillä tai toistopyynnöillä.

Ongelmien lisäksi tekniikka tuo mukanaan myös uudenlaisia mahdollisuuksia,

joiden juuret ovat erityisesti sovellusten monikanavaisuudessa: videokuvan ja äänen lisäksi sovelluksissa voidaan jakaa ja näyttää tiedostoja (esim. Heinonen, Niemi & Kaski 2021), käyttää emojeita ja keskustella chatissa (emojeista esim. Meredith 2019). Esimerkiksi vuoron pyytämisen kädennostamisemoji toimii periaatteessa samalla tavalla kuin fyysinen viittaaminen (puheenjohtaja huomaa sen tai ei huomaa, muut osallistujat saattavat huomauttaa toisen pyytämästä vuorosta jne.). Hieman huomaamattomampi tapa viestiä vuoron ottamiseen valmistautumisesta on mikrofonin avaaminen. Olzberg-Siitonen ja Piirainen-Marsh (2021) taas raportoivat uusista tavoista käyttää tietokoneen hiirtä: heidän aineistossaan kokouksen puheenjohtaja käyttää hiirellä osoittamista ruudunjakotilan aikana muun muassa sen korostamiseen, että hän odottaa jonkinlaista responsia muilta osallistujilta.

Hyvä esimerkki monikanavaisuudesta on chat-toiminto. Kokouksissa tyypillisesti puheenvuorot on tarkoitettu kaikkien kuultaviksi, mutta lähikokousaineistossamme esiintyy myös kahden puhujan lyhyitä sivukeskusteluja, joissa yksi osallistuja esimerkiksi kääntyy vieressään istuvan suuntaan ja kysyy tai kommentoi hiljaisemmalla äänellä jotakin. Tällainen pelkästään yhdelle osallistujalle suunnattu puhuminen ei onnistu etäkeskustelutilassa, mutta niissäkin on mahdollista käydä yksityiskeskusteluja – muiden kanavien kautta. Esitämme seuraavassa ensin katkelman erään etäkokouksen alkupuolelta ja sen jälkeen osanottajien käymän yksityis-chat-viestien vaihdon:

(5a) Polvi rikki.

01 J: (0.8) joo ja Dima, (0.5)
02 huomenta kaikille, (0.5)
03 Dimalla (0.5) on menny polvi
04 rikki; (0.2) eilen illalla
05 ja se on ollu viime yön
06 sairaalassa, .hhhhhhh

07 hhhhhh sairaalassa ja tota
 08 (1.4) hengissä (0.4)
 09 kuitenkin (0.3) mutta
 10 varmaan buranalla menee nyt
 11 pitkän #aikaa ja#; .hhhhhhh
 12 ja sano et hän ei tänää
 13 (0.2) tänää hän nukkuu ku
 14 hän on viime yön ollu siellä
 15 (0.2) hospitsissa, (0.5) .mt
 16 .hhhhh niin mä (0.2) laitoin
 17 viestii että lepäilee vaan
 18 nyt loppuviikon että (0.5)
 19 tietää tuon jal- (0.3) jalka
 20 (.) mull_on noi polvet menny
 21 kans rikki monesti nii.
 22 .hhhhh .ahhh niin nii (.)
 23 nii Dima on nytte hhhh Dima
 24 on nytte vähän syrjässä
 25 ainaki tän päivän nyt

len sanan "sairaala" ajattelen
 heti korona

Sofia viittaa ensimmäisessä viestissään Johanin vuoron sisältöön (esim. 5a). Hän aloittaa toteamalla, ettei ymmärtänyt, ja jatkaa tarkentamalla, mikä osa kokousvuorovaikutuksesta jäi epäselväksi. Ongelma paikantuu Johanin vuoroon ja siihen, mitä Dimalle on tapahtunut. Lisa vastaa minimalistisesti nimeämällä tapahtuneen. Yksinkertainen, Sofian ensikielellä annettu vastaus ratkaisee ymmärrysohgelman: Sofia ilmaisee ymmärrystä *aha*-partikkelilla ja jatkaa selittämällä, miksi oli Diman tilanteesta huolissaan.

Tällaisten yksityisviestien lisäksi chattoimintoa käytetään etävuorovaikutuksessa esimerkiksi lisätietojen, linkkien ja tarkkojen muotoilujen esittämiseen (chatin käytöstä esim. Oittinen & Haddington 2022). Joissakin tilanteissa chatissa myös kommentoidaan puhuttua keskustelua tai esitystä, mikä voi avata uusia osallistumisen mahdollisuuksia (Oittinen, Hahn & Räisänen 2022: 22) mutta toisaalta myös heikentää keskittymistä muuhun kokousvuorovaikutukseen.

Johanin (J) vuorossa viitataan Diman olotilaan monin ilmaisin, joista osa ei välttämättä ole aikuiselle kielenoppijalle helposti tunnistettavia: *menny polvi rikki, hengissä kuitenkin, buranalla menee, ollut siellä hospitsissa, Dima on nytte vähän syrjässä*. Kokouksen jatkuessa Diman kohtaloa käsitellään kokousovelluksen chatissa kokouksen osallistujien Sofian ja Lisan yksityisenä chat-keskusteluna:

6 Lopuksi

(5b) Polvi rikki, chat.

Sofia: Лиза, я не поняла. Что с Димой случилось? Заболел?
 Lisa, en ymmärtänyt. Mitä Dmitrille tapahtui? Sairastunut?

Lisa: Колено повредил
 Satutti polvensa

Sofia: ага, спасибо. Я видимо накручена (у меня близкий друг в спб в реанимации уже неделю) и слышу "больница" сразу в связке с короной
 Aha, kiitos. Olen ilmeisesti kireällä (minulla on läheinen ystävänä ollut pietarissa tehosastolla jo viikon) ja kun kuu-

Teknologiavälitteinen etävuorovaikutus tuo kokousten vuorottelukäytänteisiin omat erityispiirteensä. Monia niistä voi pitää vuorovaikutuksen sujuvuuden ja osallistumisen kannalta ongelmallisina. Esimerkiksi verkkoyhteyden heikko laatu voi aiheuttaa katkoksia tai viivettä, jotka johtavat erilaiseen varmisteluun tai toistopyyntöihin ja haittaavat näin sujuvaa vuorottelua. Se, että osallistujat eivät ole samassa fyysisessä tilassa (eivätkä välttämättä näe toisiaan edes kameran välityksellä), voi myös heikentää heidän sitoutuneisuuttaan vuorovaikutukseen, mikä voi näkyä muun muassa keskustelun monologisoitumisena, pitkinä taukoina ja seuraavan puhujan kalastelun tarpeena.

Etäkokouksen osallistujilla on kuitenkin erilaisia keinoja, joilla he voivat kompensoida etävuorovaikutuksen vuorottelelulle asettamia haasteita. Esimerkiksi kehollisten ja tilallisten vihjeiden puuttumista tai niiden hyödyntämisen vaikeutta voi usein paikata muilla vuorotelun säätelyn keinoilla, muun muassa kielentämällä tai eksplikoimalla vuorojen alkamista, loppumista, suuntaamista tai tarjoamista. Myös ennalta strukturoidut vuorovaikutustilanteet (esim. rutiinimaiset kokouuskäytänteet) voivat tehdä muiden osallistujien toiminnasta ennakoitavampaa ja helpottavat siten teknologiavälitteisen vuorovaikutuksen haasteiden selättämistä (Buyukguzel & Mitchell 2023). Monikanavaisuutensa ansiosta teknologia tarjoaa myös muita mahdollisuuksia kompensoida kehollista toimintaa: esimerkiksi erilaisia emojeeja voi käyttää kehollisen osallistumisen ja vastaanottajuuden osoittamisen sijasta, ja yksityischat-toiminto korvaa sivukeskustelut.

Ei olekaan tarkoituksenmukaista vertailla etä- ja lähivuorovaikutusta siitä näkökulmasta, kumpi olisi absoluuttisesti parempi tapa kokousten pitämiseen (ks. myös Stokoe, Haddington, Hindmarsh, Kohonen-Aho, Oittinen, Rintel & Seuren 2021). Etäkokouksen edut ovat kiistattomat tilanteissa, joissa kasvokkaiset tapaamiset ovat vaikeita tai mahdottomia. Etävuorovaikutus saattaa synnyttää myös kokonaan uudenlaisia kokoustyypppejä. Esimerkkinä tästä ovat aineistomme rutiinimaiset kuulumistenvaihtoon tähtäävät kokoukset, joita pidettiin säännöllisesti hajautetun työtiimin kesken ja jotka pyrkivät kompensoimaan päivittäisiä kohtaamisia työpaikalla. Jatkossa voidaankin tutkimuksen avulla tunnistaa etä- ja lähikokousten ominaispiirteitä ja pohtia, mihin kokouksiin etävuorovaikutus sopii ja mihin ei. Myös teknologian toimivuuden arviointi tulee tehdä tästä näkökulmasta: tarkoitus ei ole imitoida kasvokkaistapaamisia, vaan kehittää

tää tutkimuksen pohjalta sellaisia käytänteitä, jotka vastaavat etävuorovaikutuksen tarpeisiin ja auttavat osallistujia sopeutumaan niiden vaatimuksiin ja rajoituksiin.

Etävuorovaikutus asettaa haasteita ja mahdollisuuksia myös keskustelunanalyttisen metodin kehittämiseen, sillä vuorovaikutuksen tutkimuksen menetelmien tulisi tietenkin olla sovellettavissa myös teknologiavälitteisiin ympäristöihin. Keskustelunanalyysia onkin jo menestyksekkäästi käytetty monenlaisilla digitaalisilla alustoilla tapahtuvan vuorovaikutuksen analysointiin (ks. esim. Oittinen 2020; Due & Licoppe 2021; Koivisto, Vepsäläinen & Virtanen toim. 2023 ja monet muut tässä katsauksessa esitetyt lähteet), mutta esiin on noussut myös kysymyksiä, joihin ei vielä ole vakiintuneita ratkaisuja. Esimerkiksi videovälitteisten keskustelujen mahdollinen katkonainen yhteys on piirre, jonka merkitseminen litteraattiin olisi olennaista vastaanottajien reaktioiden analysoinnissa. Kuten edellä mainitsimme, sillä on myös analyttistä merkitystä, johtuuko vuoron katkonaisuus esimerkiksi toisen kielen puhujan kielitaidosta vai tietoliikenneyhteyksistä. Vakiintunutta käytäntöä katkonaiselle yhteydelle ei kuitenkaan toistaiseksi ole.

Toinen keskustelunanalyysille haasteita asettava kysymys liittyy vuorojen ajoituksen analyttiseen merkitykseen. Keskustelunanalyttinen tutkimus on osoittanut vuorojen ajoituksen olevan hyvin tarkkaa, niin että pienetkin viiveet vuoron tuottamisessa tulkitaan usein merkityksellisiksi, erityisesti jos kyseessä on vierusparin jälkijäsen (esim. Schegloff 2007; Pomerantz 1984). Videovälitteisessä vuorovaikutuksessa on kuitenkin tavanomaisesti jonkinlaista viivettä vuorojen siirtymisessä, eivätkä osallistujat (tai tutkijat) useinkaan tiedä, onko jollain keskustelun osapuolella heikko yhteys; tällöin kyseisen henkilön vastaamattomuus voi johtua yhteyden hitaudesta, sen sijaan että se esimerkiksi kehystäisi tulossa olevaa

vuoroa preferoimattomaksi. Ajoituksen merkitys vuorovaikutuksen – ja analyysin – resurssina on väkisinikin karkeampaa etäkeskusteluissa. Koska etävuorovaikutuksen osallistujat kuitenkin kohtaavat saman ajoituksen dilemman kuin tutkijakin, voi tilannetta tarkastella siltä kannalta, miten osallistujat itse mahdollisia taukoja tulkitsevat – tällaiseen tutkimukseen vahvasti empiirinen, keskustelijoiden omiin tulkintoihin nojaava keskustelunanalyysi soveltuu erinomaisesti.

SALLA KURHILA, LARI KOTILAINEN,
INKERI LEHTIMAJA JA
HILDA HOLMI-AL-MASHHADANI
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Salla Kurhila on vuorovaikutuslingvistiikan professori Helsingin yliopistossa. Lari Kotilainen on Suomen kielen ja kulttuurin yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Inkeri Lehtimaja on suomen kielen dosentti Helsingin yliopistossa ja suomen kielen yliopistonlehtori Aalto-yliopistossa. Hilda Holmi-Al-Mashhadani on filosofian maisteri, joka työskentelee tutkimusavustajana Helsingin yliopistossa.

Lähteitä

- ARMINEN, ILKKA – LICOPPE, CHRISTIAN – SPAGNOLLI, ANNA 2016: Respecifying mediated interaction. – *Research on Language and Social Interaction*, 49 (4) s. 290–309.
- BUYUKGUZEL, SAFINAZ – MITCHELL, ROBB 2023: Progressivity in hybrid meetings. Daily scrum as an enabling constraint for a multi-locational software development team. – *Computer Supported Cooperative Work*. <https://doi.org/10.1007/s10606-022-09454-3>.
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH – SELTING, MARGRET 2018: *Interactional linguistics. Studying language in social interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DREW, PAUL – HERITAGE, JOHN (toim.) 1992: *Talk at work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DUE, BRIAN LYSTGAARD – LICOPPE, CHRISTIAN 2021: Video-mediated interaction (VMI). *Social interaction. Video-based studies of human sociality* 3. (Erikoisnro) <https://tidsskrift.dk/socialinteraction/issue/view/8860>.
- FORD, CECILIA 2008: *Women speaking up. Getting and using turns in workplace meetings*. New York: Palgrave Macmillan.
- FORD, CECILIA – STICKLE, TRINI 2012: Securing reciprocity in workplace meetings. *Multimodal practices. – Discourse Studies* 14 (1) s. 11–30. <https://doi.org/10.1177/1461445611427213>.
- GAN, YUMEI – GREIFFENHAGEN, CHRISTIAN – LICOPPE, CHRISTIAN 2020: Orchestrated openings in video calls. Getting young left-behind children to greet their migrant parents. – *Journal of Pragmatics* 170 s. 364–380. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2020.09.022>.
- GOFFMAN, ERVING 1963: *Behaviour in public places*. New York: The Free Press.
- GOODWIN, CHARLES 1981: *Conversational organization. Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- HADDINGTON, PENTTI – KÄÄNTÄ, LEILA (toim.) 2011: *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1337. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEINONEN, PILVI – NIEMI, JARKKO – KASKI, TIMO 2021: Changing participation in web conferencing. The shared computer screen as an online sales interaction resource. – *Applied Linguistics Review*. <https://doi.org/10.1515/applirev-2021-0056>.
- HJULSTAD, JOHAN 2016: Practices of organizing built space in videoconference-mediated interactions. – *Research on Language and Social Interaction* 49 (4) s. 325–341. <https://doi.org/10.1080/08351813.2016.1199087>.

- KOIVISTO, AINO – VEPSÄLÄINEN, HEIDI – VIRTANEN, MIKKO (toim.) 2023: *Conversation analytic perspectives to digital interaction. Practices, resources, and affordances*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOTILAINEN, LARI – LEHTIMAJA, INKERI 2019: Kielenvaihto monikielisissä kokouksissa: osallistujien kielitaito ja vuorovaikutuksen sujuva eteneminen. – *Puhe ja kieli* 39 (3) s. 221–239. <https://doi.org/10.23997/pk.76602>.
- KURHILA, SALLA – KOTILAINEN, LARI – LEHTIMAJA, INKERI 2021: Orienting to the language learner role in multilingual workplace meetings. – *Applied Linguistics Review*. <https://doi.org/10.1515/appliv-2021-0053>.
- KUZMINYKH, ANASTASIA – RINTEL, SEAN 2020: Low engagement as a deliberate practice of remote participants in video meetings. – *CHI EA '20: Extended abstracts of the 2020 CHI conference on human factors in computing systems* s. 1–9. New York: Association for computing machinery. <https://doi.org/10.1145/3334480.3383080>.
- LEHTIMAJA, INKERI – KOTILAINEN, LARI 2019: Suomea toisena kielenä puhuvan työntekijän erilinjaiset vuorot kokousvuorovaikutuksessa. – *Virittäjä* 123 (3) s. 320–346. <https://doi.org/10.23982/vir.72965>.
- LICOPPE, CHRISTIAN – MOREL, JULIEN 2012: Video-in-interaction: “Talking heads” and the multimodal organization of mobile and skype video calls. – *Research on Language & Social Interaction* 45 (4) s. 399–429. <https://doi.org/10.1080/08351813.2012.724996>.
- LILJA, NIINA – EILOLA, LAURA – JOKIPOHJA, ANNA-KAISA – TAPANINEN, TERHI (toim.) 2022: *Aikuiset maahanmuuttajat arjen vuorovaikutustilanteissa. Suomen kielen oppimisen mahdollisuudet ja mahdottomuudet*. Tampere: Vastapaino.
- LUFF, PAUL – HEATH, CHRISTIAN – KUZUOKA, HIDEAKI – HINDMARSH, JON – YAMAZAKI, KEIICHI – OYAMA, SHINYA 2003: Fractured ecologies. Creating environments for collaboration. – *Human-Computer Interaction* 18 (1–2) s. 51–84. https://doi.org/10.1207/S15327051HCI1812_3.
- MEREDITH, JOANNE 2019: Conversation analysis and online interaction. – *Research on Language and Social Interaction* 52 (3) s. 241–256. <https://doi.org/10.1080/08351813.2019.1631040>.
- MLYNÁR, JAKUB – GONZÁLEZ-MARTÍNEZ, ESTHER – LALANNE, DENIS 2018: Situated organization of video-mediated interaction. A review of ethnomethodological and conversation analytic studies. – *Interacting with Computers* 30 s. 73–84.
- MONDADA, LORENZA 2006: Participants’ online analysis and multimodal practices. Projecting the end of the turn and the closing of the sequence. – *Discourse studies* 8 (1) s. 117–129. <https://doi.org/10.1177/1461445606059561>.
- 2007: Multimodal resources for turn-taking. Pointing and the emergence of possible next speakers. – *Discourse studies* 9 (2) s. 194–225. <https://doi.org/10.1177/1461445607075346>.
- NEVILE, MAURICE 2015: The embodied turn in research on language and social interaction. – *Research on Language and Social Interaction* 48 (2) s. 121–151. <https://doi.org/10.1080/08351813.2015.1025499>.
- NEVILE, MAURICE – HADDINGTON, PENTTI – HEINEMANN, TRINE – RAUNIOMAA, MIRKA (toim.) 2014: *Interacting with objects. Language, materiality, and social activity*. Amsterdam: John Benjamins.
- OITTINEN, TUIRE 2020: *Coordinating actions in and across interactional spaces in technology-mediated business meetings*. JYU dissertations 225. Jyväskylä:

- Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8176-1>.
- OITTINEN, TUIRE – HADDINGTON, PENTTI 2022: Vuorovaikutuksen näkökulma vieraskielisiin. Haasteita ja käytänteitä. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 13 (4). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kielikoulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2022/vuorovaikutuksen-nakokulma-vieraskielisiin-etaopetustilanteisiin-haasteita-ja-kaytanteita>.
- OITTINEN, TUIRE – HÄHN, JUDITH – RÄISÄNEN, TIINA 2022: University students' (dis)engagement experiences in synchronous sessions during the COVID-19 pandemic. – *Digital Culture & Education* 14 (3) s. 16–34. <https://www.digitalcultureandeducation.com/volume-143-papers/university-students-disengagement-experiences-in-synchronous-sessions-during-the-covid-19-pandemic>.
- OLBERTZ-SIITONEN, MARGARETHE 2015: Transmission delay in technology mediated interaction at work. – *PsychNology Journal* 13 (2–3) s. 203–234. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201609084042>.
- OLZBERG-SIITONEN, MARGARETHE – PIIRAINEN-MARSH, ARJA 2021: Coordinating action in technology supported shared tasks. Virtual pointing as a situated practice for mobilizing response. – *Language & Communication* 79 s. 1–21.
- POMERANTZ, ANITA 1984: Agreeing and disagreeing with assessments. Some features of preferred/dispreferred turn shapes. – J. Maxwell Atkinson & John Heritage (toim.), *Structures of Social Action* s. 57–101. Cambridge University Press.
- RACLAW, JOSHUA – FORD, CECILIA 2015: Meetings as interactional achievements. A conversation analytic perspective. – Joseph Allen, Nale Lehmann-Willenbrock & Steven Rogelberg (toim.), *The Cambridge handbook of meeting science* s. 247–276. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107589735.012>.
- ROSSANO, FEDERICO 2013: Gaze in conversation. – Jack Sidnell & Tanya Stivers (toim.), *The handbook of conversation analysis* s. 308–329. Chichester: Wiley-Blackwell.
- SACKS, HARVEY 1992: *Lectures on conversation* (osat 1 & 2). Fall 1968, Lecture 5 & 6. Toim. Gail Jefferson. Oxford: Blackwell.
- SACKS, HARVEY – SCHEGLOFF, EMANUEL, – JEFFERSON, GAIL 2016 [1974]: Keskustelun vuorovaikutusjäsenyyksen perussystematiikka. – *Virittäjä* 120 (3).
- SCHEGLOFF, EMANUEL 2007: *Sequence organization in interaction*. Cambridge University Press.
- STOKOE, ELIZABETH – HADDINGTON, PENTTI – HINDMARSH, JON – KOHONEN-AHO, LAURA – OITTINEN, TUIRE – RINTEL, SEAN – SEUREN, LUCAS 2021: Is communicating in person the “gold standard”? You’re asking the wrong question. <https://elizabethstokoe.medium.com/is-communicating-in-person-the-gold-standard-youre-asking-the-wrong-question-381a68626c10> (12.1.2023).
- SVENNEVIG, JAN 2012: Interaction in workplace meetings. – *Discourse studies* 14 (1) s. 3–10. <https://doi.org/10.1177/1461445611427203>.
- USKOKOVIC, BUDIMKA – TALEHGANI-NIKAZM, CARMEN 2022: Talk and embodied conduct in word searches in video-mediated interactions. – *Social Interaction. Video-Based Studies of Human Sociality* 5 (1). <https://doi.org/10.7146/si.v5i2.130876>.